

brican sillares para edificios de la capital»; moltes d'elles són velles i abandonades «llegando en algunas la excavación a 40 pies --- donde se forman anchos barrancos ---; la tercera clase es de mármol pardo, empezando en el *Cabés Bort*, y sigue hacia los montes de Naquera y Portaceli». El barranc de Carraixet, provinent d'Olocau hi ha obert «profundas excavaciones --- ribazos, de agregado de cantos y amoladeras --- endurcidas ---» (p. 150).

ETIM. És evident que és nom molt anterior a la Conquesta, citat sense variacions de la seva forma moderna, en molts documents fins a la fi del S. XVI, en què encara era una població sobreïot morisca: i moriscos que havien inspirat desconfiança, puix que Pere el Cerimoniós enderroca el castell i prohibeix que se n'hi torni a fer; tot i l'amenaça de la guerra, llavors encesa, amb Castella.

Fora d'això poc més es pot dir de ben segur, sinó que no és un nom de formació aràbiga; a desgrat de l'envit que aparenten donar el trilateralisme i l'antiguitat mora, anterior a Jaume I; però no hi ha arrel aràbiga *btr* en absolut, i *btr* és bastant rara, fora d'algun sentit suspecte de ser postnominal de l'hellenisme *al-bāṭṭar* 'manescal', 'curander' (ἰππιάτρος) (altrament tampoc gens general).¹

La conseqüència és que ha de ser d'herència pre-aràbiga i mossàrab en una forma o altra. Dins això examinem diverses hipòtesis:

A) PĒTRĒA, sigui adjectiu femení, epítet del nom d'una població, o més aviat neutre plural, en el sentit de 'paratges rocosos, pedregosos'. Com a justificació bastarà rellegir la descripció Cavanilles, el geògraf i naturalista més objectiu i savi que hi ha hagut. En l'aspecte fonètic, inobjectable; car el mossàrab conservava sorda la -r-; i, descomptat que el nom passà a través del filtre aràbic, la p- havia de canviar-se en b-, i alterar el grup de tres consonants: -try- era impossible en sillabisme aràbic: d'on *bēṭra* > *Bétera*. Recordem tota mena de casos on la intervenció de l'àrab ha invertit els grups de consonants, en particular els de r: *Quatretonda* CORTE ROTUNDA, *Qu(a)tremitjana* CORTE MEDIANA (E. T. C. I, 146), *Llavarco* LAVACRUM, *Hippiatros* > *albaitar*, *Alexandros* > *Iskándar*, *EXERCITUS* > *'askar* etc. (E. T. C. II, 92).

B) (VILLA) VĒTĒRA: simplicitat en l'aspecte fonètic; ben hipotètic, però, en els altres. Assagem una via per justificar-lo. De l'estudi de *Serra* i *Nàquera*, els dos pobles veïns que formen sèrie de tres amb Bétera, de dalt a baix, resulta probable o assegurat, que tots dos portaren en comú un nom com *Nàcara*: el *Nàquera d'Avall* (= al poble modern d'aquest nom) i el (*Nàcara de la Serra*, després abreujat deixant-hi l'últim mot; la teoria pre-romana d'uns aiguamolls ha resultat ben incerta, però àdhuc si aquesta porta es tanca definitivament, queda la possibilitat que Bétera hagués format part d'aquest trio; possiblement participant, en algun moment, en el mateix nom *Nàcara*; i després, en colonitzar-se més amunt el territori comú, li quedés a Bétera un nom «*Nàcara VETERE*» 'la Nàquera

més vella'.

Resta això ben hipotètic. ¿Potser més investigacions ho comprovaran? Per això no silenci aquesta teoria en què he pensat alguns anys; més que més perquè potser podríem pendre el mot en un altre sentit: VĒTĒRA subst. n. pl. 'enderrocs de construccions antigues' (*antigons* com diuen a Mall., etc.); tant o més hipotètic, o si volcu, arbitrari, per més que imaginem que invasors vandàlics (germànics o normands) vagin a destruir un temps una població anterior.

C) VĪTRĒA, potser en el sentit de 'rocam vitrificable, de color cristal·loide'. Però és tant o més arbitrari en aquests llocs, que prou ens ho hauria dit el gran mineròlog Cavanilles, i el que ell ens diu és que les pedreres de marbre (que, estirant-ho, podríem encara qualificar d'aspecte vitri) són a Nàquera, no pas en el te. de *Bétera*.

D) Tanmateix, potser ¿quelcom, si no aràbic, transmès pels àrabs o moros? *Alemaný*, *Geogr.*, p. 97, suggereix identificar aquesta vila amb una alqueria *Bāṭṭa'*, que ens diu citada per Yaquut en la regió de València; falta comprovar-ho, car no dóna cita gaire precisa. Però també SSiv. ens diu, p. 91, «*Bata*: escribe Casiri que en este lugar del reino de Val. nació el hombre de letras ár. *Ahmad ben Abd-el-Walid*, el año --- 1095 (d.J.C.); desconocemos la situación de este poblado». Ni *Alemaný* ni Casiri són de fiar, en exactitud ni en esperit crític; diríem que l'un confirma l'altre?; o que *Alemaný* s'envola des d'una afirmació de Casiri, brodat-hi un poc?; car l'únic que em consta que digué *Yaquut* és que hi ha moltes poblacions dites *bāṭṭa'* a Orient: és clar! puix que *bāṭṭ* significa 'estatge, casa', en àrab; o bé amb *al baṭṭ 'alsinā* que Yaquut cita entre els noms d'ocells (*Dozy Suppl.* 239b). Ara bé prenguem-ho com a ferm? Llavors falta tota concreció geogràfica puix que és solament «en el realme de València»; i faltaria explicar *zera*.¹ Car imaginar que se li havia afegit per influència del veí *Nàquera* fóra allò de «muy largo me lo fiáis» del *Don Juan* de Tirso. I què fóra el tal *batta*? Ben difícil que fos aràbic.³ Llavors pre-romà?; per al nostre mot en concret, resta arbitrari.

E) Pre-romà? no es pot negar en principi. M-Lübke, en *Homen. Mz. Pi.* 1925, I, 179-80, el posava junt amb *Enguera* i *Nàquera*, EGARA, i altres NLL hispànics, entre els noms pre-romans amb una vaga desinència *zera/zara*; a falta d'altra cosa, inspirant-me en M-Lübke, jo el posava vagament com a pre-romà (E. T. C. I, 227) car no és contradictori de la companyia toponímica amb *Lliria*, *Olocau*, *Segart*, *Segó/Sagunt*, *Enesa* etc. Però resta vague i arbitrari, com tot seguit vaig reconèixer, pensant-hi, car també ho és el vague «sufix» suposat per M-Lübke; i l'etim. pre-romana d'*Enguera* i *Nàquera* ha resultat ser ben incerta (més aviat aràbic aquest i romànic moss. l'altre).

Així i tot vaig restar a l'aguait, recaptant arreu possibles parònims inductors en la nostra banda d'Europa. No ho és *Betèra* canigonenç com acabo d'establir-ho, ultra el decisiu desacord en l'accentuació. En el Baix Rin (*Colonia Ulpia Trajana Vetera*: en la zona